

Sprawozdanie z seminarium naukowego

„ORDOLIBERALNA KONCEPCJA SPOŁECZNEJ GOSPODARKI RYNKOWEJ – REALIZACJA W NIEMCZECH I POLSCE”

(Opracowała: ELŻBIETA SZARUGA)

W dniach 14-21.08.2016 r. we Vlotho (Niemcy), w ośrodku naukowym Gesamteuropäisches Studienverk e.V. (GESW) mieszczącym się przy ul. Südfeldstraße 2-4, miało miejsce seminarium naukowe pt. „Ordoliberalna koncepcja społecznej gospodarki rynkowej – realizacja w Niemczech i Polsce” zorganizowane przez Fundację Ludwiga Erharda (Bonn), Polskie Towarzystwo Ekonomiczne (Warszawa) i Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej (Warszawa). Była to już XXV edycja tego przedsięwzięcia, które posiada swoją tradycję i cieszy się zainteresowaniem wśród naukowców z Polski, Niemiec i Białorusi.

Za część merytoryczną seminarium odpowiedzialni byli prof. dr hab. Piotr Pysz (Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania – Białystok, Hochschule für Wirtschaft und Technik – Vechta/Diepholz/Oldenburg), prof. dr hab. Elżbieta Mączyńska (Prezes PTE, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie) oraz Lars Vogel (dyrektor zarządzający Fundacji Ludwiga Erharda).

XXV seminarium naukowe zostało oficjalnie otwarte w dniu 15.08.2016 r., o godz. 9:30 przez prof. dr hab. Elżbietę Mączyńską i prof. dr hab. Piotra Pysza. Profesorowie przywitani uczestników seminarium, zapoznając z programem seminarium oraz harmonogramem prac w poszczególnych grupach. Uczestnicy zostali podzieleni na trzy grupy robocze; w dwóch z nich uczestnicy mieli za zadanie przedstawić swoje autorskie referaty lub badania naukowe, z czego pierwsza grupa pracowała pod opieką prof. dr hab. Piotra Pysza, druga grupa zaś - pod opieką prof. dr hab. Andrzeja Szplita. W tym samym dniu, ok. 15:00 odbył się wykład przygotowany przez prof. dr hab. Piotra Pysza nt. „*Historyczna szkoła ekonomii politycznej i ordoliberalizmu – źródła społecznej gospodarki rynkowej*”.

Profesor Pysz nawiązał do dwóch aspektów rozwoju ekonomii: zarówno historycznego aspektu, jak i teoretycznego. Zazaczył, że oddalenie się od tych aspektów w ścieżce rozwoju gospodarki można poszukiwać w pracach od Smitha po Walrasa, Pareto, Arrowa i Debreu. W zaprezentowanym przeglądzie historycznych szkół ekonomii politycznej, prof. dr hab. Pysz wyróżnił trzy etapy rozwoju tych szkół:

1. Romantyczną Szkołę Ekonomii datowaną od 1800 i reprezentowaną m.in. przez Adama H. Müllera;
2. Starszą Szkołę Historyczną (od 1820), którą reprezentowali m.in. Friedrich List, Wilhelm Roscher, Karl Knies;
3. Młodsza Szkoła Historyczna (od 1870) – jej przedstawicielami byli m.in.: Gustav von Schmoller, Georg F. Knapp, Adolph Wagner, Werner Sombart.

Podczas przedstawiania zarysu każdej ze szkół, prof. Piotr Pysz zapoznał uczestników z sylwetkami wybranych przedstawicieli kierunków ekonomicznych. Wśród nich znalazł się Adam Heinrich Müller (1779-1829), który jest uważany za prekursora Romantycznej Szkoły Historycznej. W swoich pracach A.H. Müller, jak zaznaczył prof. Pysz, krytykował Adama Smitha (za indywidualizm, kosmopolityzm, racjonalizm i utilitaryzm); jednak nie sprzeciwiał się organicznej jedności państwa i gospodarki, bowiem sama gospodarka miała pełnić według niego funkcję w służbie Wspólnoty. Ponadto A.H. Müller był zwolennikiem podporządkowania jednostki wspólnocie i utrzymania tradycyjnego porządku (ładu) w strukturze społeczeństwa.

Prof. Pysz nawiązał także do postaci Friedricha Lista (1789-1864) – założyciela Starszej Szkoły Historycznej. Jak zauważył prof. Piotr Pysz, Friedrich List podejmował się krytyki poglądów Smitha, założeń ekonomii klasycznej, zwracając przy tym uwagę na statystyczną analizę wartości i ceny; nawiązywał także do absolutyzacji Anglii i wolnego rynku (będącej machiną dobrobytu). Za spostrzeżeniem prof. P. Pysza należy dodać, że F. List był uważany za propagatora zniesienia cef wewnętrznych dla 38 niemieckich landów (Niemieckie Stowarzyszenie Celne) i bojownika o zewnętrzne taryfy celne na granicy kraju (cło wychowawcze).

Uczestnicy seminarium również mogli usłyszeć o głównych punktach odnoszących się do myśli reprezentowanej przez głowę Młodszej Szkoły Historycznej - Gustava von Schmollera (1838-1917). Nawiązywał on do problematyki metod ekonomii politycznej na dwóch płaszczyznach:

- aksjomatów ekonomii politycznej (dyskusja z Mengerem),
- wartości treści przedstawionych w tezach naukowych (dyskusja z Maxem Weberem).

Na marginesie warto wspomnieć uwagę, którą wyeksponował prof. Pysz – zwolennicy Młodszej Szkoły Historycznej prowadzili dysputę, która przybrała raczej formę walki przeciwko Marksizmowi (tak zwany pierwszy front) oraz przeciwko szkole manchesterskiej (drugi front) z kongresu krajowego (John Prince-Smith). Jedną z głównych cech tej szkoły było zarysowanie polityki społecznej, która w tym przypadku nie była postrzegana przez pryzmat redystrybucji dochodów.

Następnie omówiono powody upadku historycznej szkoły ekonomii, wśród których znajdują się:

pt. „Ordoliberalna koncepcja społecznej gospodarki rynkowej – realizacja w Niemczech i Polsce”

- młode i coraz bardziej niecierpliwe pokolenie ekonomistów z lat 20' XX wieku, które pragnęło szybciej osiągnąć cele niż w drodze badania indukcyjnego;
- presja ze strony rozprzestrzeniania się idei socjalistyczno-marksistowskich oraz anglosaskiej teorii rozwoju (klasycznej, neoklasycznej, keynesowskiej);
- szkoła historyczna była nadużywana przez nazistowską propagandę; po 1945 roku nastąpiło ostateczne odejście od "niemieckiej wyjątkowości".

Kolejno przedstawiono postać Waltera Euckena (1891-1950) w kontekście dwóch aspektów: pierwszy kontekst nawiązywał do sytuacji kryzysowej w Niemczech i Europie, drugi zaś – przezwyciężenia wielkiej antynomii. Sytuację kryzysową w Europie i Niemczech można przedstawić przez pryzmat załamania się równowagi sił w europejskim porządku po I wojnie światowej oraz załamania się niemieckiej gospodarki w wyniku hiperinflacji, deflacji i kartelizacji. Natomiast przezwycięzenie wielkiej antynomii rozumie się jako próbę odpowiedzenia na fundamentalne pytanie: „dlaczego nauka nie jest stworzona po to, aby w swoich pracach skalibrować historyczny punkt widzenia z teoretycznym?”. Eucken odpowiedział w sarkastycznym tonie, że nauka nie jest stworzona w tym celu, ponieważ doskonała konkurencja traktowana jest jako „naturalny porządek” - dzięki czemu (na marginesie) powstała „stratosferyczna ekonomia”. Ponadto w jego programie badań założono, że gospodarka dostarcza funkcjonalny i właściwy porządek. Podążając tą ścieżką myślenia, proponował on ustanowić zakres reguł konkurencji dla państwa zgodne z jego pryncypiami konstytucyjnymi.

Na zakończenie wykładu postawiono tezę, że potrzeba statycznej teorii porządku (Ordo) Euckena nadal będzie rozwijała się w kierunku dynamicznej teorii porządku (Ordo). Natomiast zachodzące sprzężenie zwrotne (interakcja) pomiędzy stanowionymi (prezentowanymi przez Euckena) a spontanicznymi elementami (prezentowanymi przez Hayka) porządku (Ordo) są traktowane jako dynamiczne komponenty.

W kolejnym dniu uczestnicy seminarium mieli możliwość wysłuchania dwóch referatów przygotowanych przez Larsa Vogla. Pierwszy referat dotyczył historycznego tła i misji Fundacji Ludwiga Erharda. W pierwszej kolejności Lars Vogel zapoznał seminarzystów z sylwetką Ludwiga Erharda (1897-1977). Zaintonował, że Ludwig Erhard poświęcił się karierze naukowej po ukończeniu studiów z nauk ekonomicznych i społecznych. Jednak w 1949/63 został doceniony za swoje zasługi i piastował stanowisko Ministra Gospodarki. Następnie w latach 1963/66 sprawował funkcję Kanclerza, a rok później założył organizację o charakterze bezpartyjnym i *non-profit* - Fundację Ludwiga Erharda. Do końca życia, czyli do 1977 r. był członkiem Bundestagese. Do zadań tej fundacji należało po pierwsze promowanie zasad liberalnych zarówno w polityce, jak i gospodarce, a po drugie - rozwijanie

i wzmocnienie społecznej gospodarki rynkowej. Program Fundacji Ludwiga Erharda opiera się na trzech filarach:

1. Dobrobyt dla jutra – nawiązanie do społecznej gospodarki rynkowej.
2. Naukowe podstawy społecznej gospodarki rynkowej w przyszłości.
3. Społeczna gospodarka rynkowa dla następnych pokoleń.

Referat Larsa Vogla odnosił się do problematyki umiejscowienia Europy w społecznej gospodarce rynkowej, którą osadzono w kontekście europejskich i politycznych pomysłów Ludwiga Erharda.

Na początku referatu przedstawiono schemat blokowy kształtowania gospodarki rynkowej, w której pierwszy blok stanowi model, drugi blok - koncepcja, a trzeci - programowanie (program). Odnosząc się do modelu poruszono zasadnicze kwestie: wolności i odpowiedzialności. Po pierwsze dokonano próby zdefiniowania wolności i zidentyfikowano jej rolę w społecznej gospodarce rynkowej. Wolność zdefiniowano przez pryzmat poszukiwania drogi do samostanowienia o swoim życiu i określono mianem największego dobra. Jednakże Lars Vogel zauważył, że wolność nie powinna być oderwana od poczucia odpowiedzialności i więzi, bo prowadzi do degeneracji i chaosu. Przy czym odpowiedzialność stanowi nieodłączną granicę wolności. W ramach tak pojmowanego modelu wspomniano, że za Adama Smitha człowiek był traktowany jako istota społeczna. W tym kontekście Lars Vogel dokonał porównania dwóch wartości: sympatii (współczucia) i egoizmu (samolubstwa). Lars Vogel zauważył przy tym, że ocena tych wartości zależy od punktu widzenia obserwatora, bowiem zderza się ocena zachowania innych z oceną własnego zachowania. Do społecznych (integracyjnych) regulacji zaliczył:

- etykę,
- prawo i porządek,
- konkurencję.

Powołując się na Ludwiga Erharda, Lars Vogel zaakcentował cel społecznej gospodarki rynkowej, którym jest głębokie pogodzenie zasady swobody rynku z obowiązkami społecznymi i moralnymi człowieka wobec ogółu.

17. sierpnia 2016 r. wykład wygłosił Dr. Horst Friedrich Wünsche pt. „Koncepcja społecznej gospodarki rynkowej” Ludwiga Erharda. Nawiązał on do doświadczeń polskich ekonomistów nt. planowanej gospodarki i wolnej inicjatywy gospodarczej; umiejscowienia społecznej gospodarki rynkowej w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej; skłonności polskich ekonomistów do rozważań o podłożu społeczno-etycznym. Prelegent następnie omówił charakterystyczne punkty społecznej gospodarki rynkowej wg Erharda, wśród których szczegółowo omówił:

- podłoże społeczno-filozoficzne,

- skutki polityki społeczno-gospodarczej.

Kolejno skupił się na sporze wokół kompetencji Erharda w zakresie teorii ekonomicznej. Zauważył, że występują: sprzeczne sądy przed i po; brak uzasadnienia w krytycznej analizie literatury z zakresu historii gospodarczej, co przejawia się – wg Dr. Wünsche – ignorancją. Wątek ten zakończył omówieniem roli poglądów Erharda w polityce monetarnej. Nie obyło się także powiązania sylwetki Erharda z Neoliberalami – tzw. legenda porad. W tym kontekście prelegent wskazał także polityczne zawodności w pracach Waltera Euckena, Friedricha von Hayeka i Alfreda Müllera-Armacka. W podsumowaniu wykładu odniesiono się głównie do krytyki neoliberalistów, co wywołało dyskusję wśród uczestników seminarium.

Kolejne dwa dni (18. i 19. sierpnia) zostały poświęcone warsztatom z teorii i polityki ładu gospodarczego. Słoneczne, piątkowe popołudnie (19 sierpnia 2016 r.) zostało spędzone na rozmowie z Elmarem Brokiem (deputowanym do Parlamentu Europejskiego) o przyszłych losach Europy i na tym tle zasadności społecznej gospodarki rynkowej.

Ostatni dzień rozpoczął się od wykładu prof. Elżbiety Mączyńskiej pt. „Ordoliberalizm i idea inkluzywnego ładu gospodarczego”, podczas którego przedstawiono refleksje wokół idei ekonomii nowego pragmatyzmu. Profesor rozpoczęła swój wykład od omówienia przejawów braku harmonii w globalnej rzeczywistości społeczno-gospodarczej, czyli rosnących nierówności społecznych, szerzącego się wykluczenia społecznego oraz marnotrawstwa. Nawiązała także do zjawiska anomii, będącego przyczyną i skutkiem pomiaru aktywności gospodarczej. Problem, który został poruszony podczas tego wykładu obejmował zagadnienie powiązania i wpływu teorii ekonomii na kształtowanie praktyki społeczno-gospodarczej. Nie zabrakło przy tym odniesień do zawodności współczesnej teorii ekonomii, co przełożyło się na wykreowanie nowego paradygmatu - ekonomii nowego pragmatyzmu wg G.W. Kołodko. W koncepcji tej zakłada się potrzebę istnienia proinkluzywnego wzorca w ekonomii. Profesor Mączyńska podkreśliła, że inkluzywność to podstawa harmonijnego rozwoju społeczno-gospodarczego, która ogranicza marnotrawstwo dóbr materialnych i naturalnych oraz kapitału ludzkiego. Zdaniem prelegentki, inkluzywny system społeczno-gospodarczy to taki, w którym dokonuje się optymalizacji wykorzystania zasobów i zmniejszenia luki pomiędzy rzeczywistym a potencjalnym wzrostem (oraz rozwojem) gospodarczym. Wśród kluczowych komponentów tego systemu są:

- inkluzywny rynek,
- inkluzywne państwo i prawo,
- inkluzywne przedsiębiorstwa,
- inkluzywne instytucje społeczne.

Pod pojęciem marnotrawstwa kryje się gospodarka, której charakterystyczne cechy to:

- występowanie zjawisk dychotomicznych,
- niedostosowanie dynamiki podaży do potrzebowania i wyraźne asymetrie,
- występowanie barier harmonijnego rozwoju społeczno-gospodarczego,
- charakterystyczny syndrom zarażania – przenoszenie niekorzystnych zjawisk na skalę globalną,
- uniwersalizm, imperializm i triumfalizm ekonomii,
- wypieranie społecznych relacji” przez rynkowe „transakcje”,
- społeczeństwo zachłanności,
- nadkonsumpcjonizm – brak poszanowania zasobów.

W tym kontekście nie obyło się bez nawiązań do gospodarki niedoboru i nadmiaru wg Kornaia. Szczególnie interesujące wydało się traktowanie nadwyżki jako „smaru” dla gospodarki oraz omówienie przejawów fetyszyzowania wzrostu gospodarczego i PKB. Prof. Mączyńska zwróciła uwagę, że przed fetyszyzowaniem wzrostu gospodarczego przestrzegał Erhard w swojej koncepcji „Dobrobyt dla wszystkich”. Zdaniem prelegentki, podobne zdanie na ten temat ma także G.W. Kołodko. Profesor Mączyńska podkreśliła, że narastające zróżnicowanie światowego bogactwa i dostępności do niego, wszelkiego rodzaju bariery popytu i patologie społeczne występują globalnie, nawet w najbardziej rozwiniętych krajach. Podobnego zdania jest Janet Yellen (FED), która podobną tezę uzasadniła statystycznymi analizami.

Jednak optymistycznym akcentem było stwierdzenie, że jest możliwe harmonizowanie wzrostu efektywności gospodarczej z poprawą spójności społecznej, w ich obrębie występuje efekt synergii. W przypadku narastania nierówności synergia ma charakter ujemny, co może spowodować wzrost ryzyka sekularnej stagnacji.

Reasumując swoje wystąpienie prof. Mączyńska wskazała na potrzebę ekonomii umiaru, zorientowanej na inkluzywność. Osadziła tę potrzebę w założeniach ordoliberalnej gospodarki rynkowej, wskazując na podstawowe różnice pomiędzy liberalizmem klasycznym (leseferystyczna teoria ekonomii wg Smitha), ordoliberalizmem (powstały w okresie międzywojennym, godzący cele społeczne, ekonomiczne i środowiskowe) a neoliberalizmem (powstały w okresie międzywojennym, podstawa fundamentalizmu rynkowego).

Po wykładzie prof. Mączyńskiej zaplanowano prezentację rezultatów z warsztatów i dyskusję plenarną.

Grupa prof. Piotra Pysza zaprezentowała następujące treści:

1. prof. Grażyna Wojtkowska-Łodej (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie) – Konsekwencje Brexitu dla ładu gospodarczego w Europie
2. dr Michał Moszyński (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) – Ordoliberalizm a współczesna polityka gospodarcza w Europie
3. prof. Grzegorz Szulczewski (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie) - Aktualny kryzys ekonomiczny, społeczny i duchowy w świetle koncepcji ORDO W. Röpke
4. prof. Anna Ząbkowicz (Uniwersytet Jagielloński) - Czy Europa potrzebuje społecznej gospodarki rynkowej?
5. prof. Józefa Famielec (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie) – Kwestie etyki
6. dr Justyna Bokajło (Uniwersytet Wrocławski) – Cykl polityczny
7. dr Ewa Kulińska-Sadłocha (Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu) – Spółdzielczość a SGR
8. dr Katarzyna Kamińska (Towarzystwo Upowszechniania Wiedzy i Nauk Matematycznych) i mgr Małgorzata Trybuchowicz (TUIR Allianz Polska TU S.A.) – Instytucja urzędu kartelowego

Natomiast grupa prof. Andrzeja Szplita przedstawiła 10 prezentacji:

1. dr Marta Urbaniec (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie) – Zrównoważona gospodarka rynkowa – szanse i wyzwania
2. dr Ludwik Hejny (Akademia Techniczno-Ekonomiczna w Bielsku Białej) - „Społeczna Odpowiedzialność” vs „Społeczna Inżynieria Biznesu” – wnioski z oceny ich wzajemnej relacje z perspektywy koncepcji Społecznej Gospodarki Rynkowej i Ordoliberalizmu
3. dr Olga Domakur (Białoruski Uniwersytet Państwowy) – Własność, konstytucjonalizm na Białorusi. Dlaczego nie może być transformacji na Białorusi?
4. prof. Stanisław Flejterski (Uniwersytet Szczeciński) - Ordoliberalizm, społeczna gospodarka rynkowa, ordofinanse, ordobankowość
5. prof. Andrzej Szplit (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy J. Kochanowskiego w Kielcach) – Trzy perspektywy rynku instytucjonalnego
6. dr Elżbieta Skąpska (Politechnika Białostocka) – Usługi Ordo – polemicznie
7. dr Henryk Bąk (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie) – Ład walutowy a społeczna gospodarka
8. prof. Eugeniusz Gostomski (Uniwersytet Gdański) – Gospodarka podziału
9. prof. Andrzej Pawlik (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy J. Kochanowskiego w Kielcach) – Dysproporcje w rozwoju regionów

10. mgr Elżbieta Szaruga (Uniwersytet Szczeciński) – Kryterium pomiaru luki popytowej w świetle ryzyka sekularnej stagnacji: ekstrakcja czy błędzenie losowe z dryfem?

Wieczorem odbyła się część pożegnalna i podsumowującą seminarium.